

МЛИНІВ: ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ

На історичному календарі України цьогорічний жовтень позначений славною датою – 500-річчям селища Млинів, яке попри свою територіальну «скромність» має таку багатющу історію, якій щиро заздять навіть великі міста-побратими. Загалом у середньовіччі Млинів перебував у затінку двох могутніх замків, які розташувалися пообіч у Муравиці та Коблині і слава про які гриміла на всю Волинь. Нині ж від тих фортець залишилися лишень кургани. Натомість Млинів, вийшовши із середньовічного затінку, крізь віки велично здійнявся до слави та визнання.

Назву «намололи» млини

За народними переказами, назва поселення Млинів походить від слова «млин». Зручне розташування поселення понад річкою Іквою давало йому змогу мати декілька водяних млинів. Приїжджі, після перебування в населеному пункті, пізніше ділилися враженнями: «О, скільки там млинів!». Від похідної множини і утворилася назва топоніма – Млинів.

Втім, кандидат філологічних наук із Рівного Ярослав Пура висловлював думку, що похідною формою до назви поселення могло стати інше значення: «млин (млино) – базикало, шелихвіст». А Млинів, відповідно, належав такій людині.

Поселення дарували і передаровували

Перші офіційні, тобто зафіксовані на папері, відомості про Млинів належать до початку XVI століття, коли литовський князь Олександр подарував поселення москвитянину Бобру. Бобер помер бездітним і король Сигизмунд привілеєм від 1508 року передарував це поселення кременецькому наміснику Яну Монтовту. Втім, коли саме заснований Млинів, коли на тутешній місцині з'явилися перші поселенці? - про це історія умовчує.

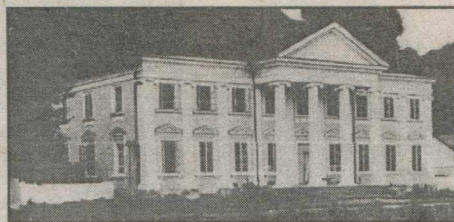
Меч «дійшов» до сьогодення із Київської Русі

Відомий археолог, доктор історичних наук Ігор Калинович Свешніков, проводячи розкопки у млинівських довколишностях, вважав, що на території селища і прилеглий до нього Муравиці люд селився ще в період до нашої ери. Як підтвердження - сліди майстерень крем'яних знарядь, виявлені південніше Млинова на правому березі Ікви. А ось житель селища Віктор Кондратенко, копаючи рова для фундаменту під оселю, натрапив у 1995 році на бойовий, з вирізьбленим орнаментом, шолом. Глибше знайшов списа і меч. Вони збереглися не у своїй первісній формі, однак свідчать про давнє походження Млинова і його можливу приналежність до Київської Русі.

Місце для палацу вибрали подалі від Чорнобиля

Етапним у розвитку Млинова стало закладання палацу у 1780 р. на замовлення власників поселення. Цей палац, зведений за проектом придворного архітектора короля Станіслава-Августа Єфрема Шрегера (Шлегеля), вважався однією з найкращих архітектурних споруд на Волині.

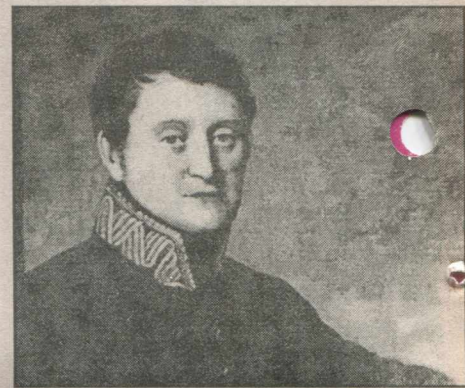
Утворення графської садиби, спорудження палацу у Млинові пов'язані з іменем старости Жмудського Яна, особливо його енергійної дружини Людвіки, Ходкевичів, маловідома садиба яких знаходилась у Чорнобилі Київського повіту. Місце закладення резиденції вибрано вдало над річкою Іквою, недалеко від Дубна, де відбувались часто ярмарки, влаштовувались бали для заможних і знатних людей. Більше того, старостиха у 1789 р. виклопотала королівський привілей для містечка – щорічно проводити два ярмарки.

Був палац – стали музей і технікум

Найбільш детальний інвентарний опис парку і палацу зроблений у 1798 р. За цим описом, палац був довжиною 96 ліктів, а шириною 33. У ньому було більше сотні виробів з фарфору, срібла, золота; кам'яні скульптури Мінерви, Фауни, Антонія, Клеопатри; декілька тисяч книг. Наразі на фундаменті колишнього палацу, який неодноразово зазнавав руйнувань, постало нове приміщення ветеринарного технікуму.

Праворуч від палацу знаходилась офіцина, будівництво якої було закінчено у 1815 р. і зовнішній вигляд не змінувався до 1939 р. У цьому приміщенні розміщувався ветеринарний технікум у перші роки свого існування у Млинові (50-60-і роки XX століття), а тепер знаходиться краєзнавчий музей.

Терниста доля генерала Ходкевича

У минулі віки найбільш одіозною та знаною особистістю, яка безпосередньо розбудовувала Млинів, був бригадний генерал Олександр Ходкевич. Йому належало 70 фільварків з 8 містечками і 50 селами, і на основі чоловіків із цих поселень Ходкевич сформував 18 піхотний полк, який брав участь у Вітчизняній війні 1812 року. Дослужився до начальника штабу гвардії Королівства Польського. А перед тим млинівчанин був безпосереднім учасником повстання під керівництвом Тадеуша Костюшка, видатного діяча польського національно-визвольного руху. Ще Ходкевич відомий тим, що активно сприяв декабристському повстанню, особисто знався з членами південного товариства Муравйовим-Апостолом і Бестужевим-Рюїніним. Саме за зв'язки з декабристами він був заарештований в 1826 році і відправлений з Дубна в Петербург. Оскільки належність його до таємних товариств довести не вдалося, то його звільнили, але протягом року він повинен був жити в Житомирі під наглядом поліції. Потім повернувся у свій маєток у Млинові.

І костел зберіг, і церкву побудував

Про Олександра Ходкевича варто сказати і як про знаного мецената, науковця, книголюба та поціновувача старовини. Зокрема, він став опікувачем талановитого художника Олешкевича, пославши його за власні кошти спочатку у Дрезден, а потім у Париж на навчання,

ДОВЖИНОЮ У 500 РОКІВ

де той вчився у відомих художників, зокрема у Я.Л.Давіда. У його бібліотеці у Варшаві було 22 тисячі найкращих книг. Власник оцінював її у два мільйони, підкреслюючи при цьому, що їх внутрішню вартість не може бути оцінено. На придбання книг, картин тратив величезні суми грошей. Займався науковими дослідженнями. Зокрема, такими на той час незрозумілими, як визначення ваги світла. А найбільше для Млинова Олександр Ходкевич прислухався, що розбудовував поселення. Коли, приміром, постало питання про те, щоби місцевий костел переобладнати у православну церкву, він вчинив по-соломонівськи – переконав царські власті зберегти костел, а на зведення православної обителі виділив голландий фундуеш.

З куполами і без куполів

Церкву у Млинові, яка первісно носила ім'я Святого Благовірного і великого князя Олександра Невського, освятили у 1840 р. А в 1915 році під час Першої світової війни, коли Млинів став центром воєнних дій, храм неабияк потерпів. Австрійський снаряд влучив у купола і повністю зніс його. Зруйновано було також дах над бабинцем. Щоб відбудувати церкву, потрібно було довгих 12 років. У 1927 р. церкву таки відновили і освятили на честь Покрови Святої Богородиці. Надалі її неодноразово ремонтували, і наразі храм перебуває в охайному і привабливому вигляді.

Ікона пускала криваві сльози

Середина XIX століття була позначена для Млинівського храму багатолюдним паломництвом. Річ у тім, що у церкві над царськими вратами знаходилася чудотворна ікона Спасителя, Котрий ніс на собі хрести всього світу. Із цієї ікони стікали криваві сльози. Це відбувалося у той час, коли у храмі службу Богу правив священник Стефан Боговський. Подальша історія цієї ікони невідома. Принаймні, у переписі 1889 року про диво-ікону жодного слова не сказано. Ймовірніше, що на той час святині у храмі вже не було. Востанне в архівах вона згадується 1882 р., коли підтверджено факт заміни чудо-

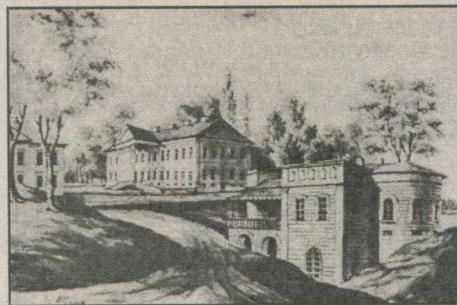
творної боремельської ікони копією.

Глиняний палац для цесаревича

Утаємниченість присутня і в іншій історії – пов'язаній із спорудженням тимчасового палацу для цесаревича Костянтина, рідного брата імператора Олександра I. Це був єдиний палац на волинських теренах, споруджений із глини. Чому із глини? Бо таким чином його можна було швидше збудувати. Річ у тім, що графиня Ходкевич, познайомившись із цесаревичем, запросила його у гості. А той відповів згодою. Причому, сам пришвидшив гостину – не на осінь, а на весну. Отож, аби достойно прийняти поважного гостя (а в цей час вознісся лише перший поверх кам'яного палацу), графиня вдалася до авантюри – спорудити одноповерховий дерев'яний палац між Млиновом і Пекаловом.

На час візиту усі найкоштовніші предмети та старовинні меблі із Млинова "перекочували" до новозведеного офісу. На славу вийшов і сам бал. Гуляли у палаці цілу ніч. А любитель подібних гулянок цесаревич Костянтин навіть і не помітив, що перебував у тимчасовій споруді із глиняними стінами. Опісля у кожній розмові із поважними гостями Людвіка Ходкевич вихвалялася, як до неї здійснив візит цесаревич і що тепер про їхній знатний рід знають у царському дворі.

З часом "глиняний палац" розібрали, і про нього Ходкевичі старалися не згадувати. Добудували палац у Млинові. Облаштували його як найпривабливішу забудову у цілій околиці. Але вже ні Костянтина, ні його брата-цареві не судилося побувати у справжньому палаці. Натомість інші величні постаті, такі, приміром, як Наполеон Орда, Яків Гордон, Тадеуш Костюшко, Юзеф Крашевський, оццасливили своєю присутністю замок. І залишили вагомий історичний слід, ніж отой, зроблений гулькватим цесаревичем заради власної розваги.

«Сліди», залишені Ордою

Якби не знаменитий художник Наполеон Орда, уявлення про млинівський палацовий комплекс було б цілком умовним. А так – саме завдяки його унікальним рисункам збереглася візуальна пам'ять про сотні палаців Волині XIX століття, у тому числі й про палац графів Ходкевичів, які він змалював під час подорожі млинівськими теренами. Ці малюнки використав польський історик

Роман Афтаназі у своїй одинадцятитомній книзі "Матеріали до історії резиденцій (палаців)", де найфундаментальніше досліджено історію палацу графів Ходкевичів у Млинові. Загалом твори Наполеона Орди, що відрізняються строгою документальністю, є цінним джерелом для істориків, архітекторів і реставраторів, оскільки більшість відображених ним об'єктів вже не існують або їх зовнішній вигляд зазнав значних змін. Більшість художніх творів Наполеона Орди знаходяться в Національному музеї Кракова (Польща), куди вони були передані в 1886 р. його рідними. Там є і млинівські етюди.

«Батько» циганки Ази

полюбляв гостювати у Млинові

Незабутній слід в історії Млинова залишив Юзеф Крашевський, відомий польський письменник, публіцист, видавець, історик, філософ, найплодовитіший автор в історії польської літератури (його літературна спадщина становить біля 600 томів романів, повістей, поетичних та драматичних творів, а також робіт по етнографії, фольклористиці, публіцистичних і літературно-критичних статей). Один із розділів книги "Спогади з Волині, Полісся й Литви" Крашевський присвятив опису Млинова, зокрема палацу Ходкевича. Загалом Ходкевич і Крашевський були близькими друзями, тому письменник неодноразово гостював у графа. Їхні розмови-роздуми і лягли в основу розповідей про Млинів. Зокрема, саме Юзеф Крашевський зафіксував, що найцікавішим документом у колекції Ходкевича був список Литовського статуту 1566 р., написаний староруською мовою. Крім манускриптів, у палаці була також велика колекція старовинної зброї. Особливу цінність становила шабля, яка раніше належала королеві Яну Собеському. Цікаво, що на руків'ї цієї шаблі був родовий герб Собєських "Яніна" та девіз: "Бійся фальшивих друзів, щоб я могла врятувати тебе від ворогів".

Пам'ятник упав –

пам'ять продовжує стояти

Серед інших відомих особистостей, котрих пам'ятає Млинів із XVII-XVIII ст., варто назвати Тадеуша Костюшка, польського і білоруського військового і політичного діяча, учасника Війни за незалежність США, організатора антиросійського повстання у Польщі 1794 року, національного героя Польщі, Білорусі, США. На честь його перебування в селищі було насипано курган, встановлено пам'ятник на березі Ікви. З часом високий берег підмила вода і монумент упав у річку. Недавно його витягли із мулу і планують знову встановити.

А перебував Тадеуш Костюшко у Млинові у той час, коли його як бранця доставляли до Петропавлівської в'язниці до Петербурга. Тоді стража на три дні зробила зупинку у палаці Ходкевичів.

Продовження на 4 сторінці.

МЛІНІВ: ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ ДОВЖИНОЮ У 500 РОКІВ

Продовження.
Початок на 2-3 сторінках.

Млинівське коріння Манделькерна і Перлова

Млинів став останнім пристанищем для відомого єврейського філософа, автора багатьох відомих трактатів Аарона Перлова. Проїжджаючи через селище, він тут захворів і помер. Похований на старому єврейському цвинтарі. Зараз над його склепом височить мармуровий надгробок. А поруч представники єврейської общини спорудили капличку, до якої на поклін приїздять паломники фактично з усього світу, а найбільше - з Ізраїлю та Сполучених Штатів Америки.

А ось для відомого єврейського письменника і ученого Шломо (Соломона) Манделькерна млинівська земля стала родовідною. Тут, у Млинові, 1846 року він народився, тут поховані його батьки. Після смерті батька, у 16-річному віці, Шломо переїхав у Дубно, де продовжив релігійну освіту у тутешніх місцевих рабинів. Одночасно вивчав граматику іврит, єврейську літературу середніх століть і нового часу, а також європейські мови. Усе це стало основою для його подальшої літературної творчості. А саме для історичного тритомника, де автор переплів історію Росії та Польщі і представив її єврейському народу. Шломо Манделькерна вважають одним із найвидатніших знавців та дослідників Біблії. А ще він першим переклав вірші Пушкіна на іврит. Першим також ознайомив Європу з творчістю Володимира Короленка, переклавши його «Сліпого музиканта» на кілька мов.

«Сліпий музикант» прозрів на млинівських теренах

Продовженням розмови про «Сліпого музиканта» слугує інсценізація цього твору. Бо саме у Млинові на графських маєткових пожитностях у 1960 році знімали фільм «Сліпий музикант» за однойменним твором В.Короленка. Тоді у масових сценах взяли участь більше сотні жителів селища та навколишніх населених пунктів, отримуючи за це доволі гарну платню - від 3 до 25 рублів. Роль пана Максима блискуче зіграв народний артист колишнього Союзу Борис Ліванов, а роль Петруся не менш блискуче - його син Василь, який запам'ятався глядачам також за участю у фільмі про Шерлока Холмса та доктора Ватсона. Коли «Сліпий музикант» вперше демонструвався у новозбудованому кінотеатрі «Жовтень», у залі, як кажуть, яблуку ніде було впасти. Загалом цей фільм на початку шістдесятих років став одним із лідерів кінопрокату. А у Млинові, на жаль, окрім «Сліпого

музиканта», жодного іншого художнього фільму більше не знімали.

Перший таран «стартував» із млинівського аеродрому

У долі Млинова незагойну рану залишила війна. Водночас у пам'яті не стираються приклади героїзму. Зокрема, той, що мав місце 22 червня 1941 року. Тоді, у перший день Великої Вітчизняної війни, із аеродрому, що розташовувався на околиці Млинова, на перехоплення фашистським літакам здійнялася ланка винищувачів під керівництвом Івана Іванова. Командир у цьому бою загинув, здійснивши перший повітряний таран Великої Вітчизняної війни. У бою з шістьма Хе-111 Іванов витратив весь боєзапас і майже все пальне, але попри це пішов на перехоплення противника. Щоб не допустити бомбометання, Іванов протаранив «Хейнкель», ведений унтер-офіцером Х.Вольфайлем. Німецький літак впав на землю і вибухнув, але і винищувач Іванова отримав важкі пошкодження. Із-за малої висоти Іванов не зміг скористатися парашутом. 2 серпня 1941 року старшому лейтенантові Івану Івановичеві Іванову посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Генерал поспішав на Волинь, а потрапив – до Нюрнберга

Життєпис Млинова міг скластися таким чином, що він як приватна власність належав би відомому нацистському політику та ідеологу, близькому соратнику Гітлера Альфреду Розенбергу.

Ця історія трапилася у 1942 році. Відомо, що тоді фюрер, аби стимулювати своїх воєначальників до успішних бойових дій на фронті, зробив, як на його погляд, досить хитрий крок – на окупованій території подарував для генералів чимало історичних реліквій. Розенбергу перепало декілька маєтностей на Східній Україні (варто сказати, що з 1941 року він був міністром Східних окупованих територій) і, як не дивно, замок Ходкевичів у Західній Україні. Хто спонукав до такого рішення, наразі невідомо. Лишень фактом залишається те, що бравий вояка-генерал приїздив таки у Млинів, щоб оглянути подарований Гітлером презент. Він не тільки мріяв, але й спланував на схилі літ розраджувати душу у замку графів Ходкевичів, розташованому в мальовничому куточку Млинова. Однак Нюрнберзький трибунал вирішив по-іншому...

«Ми боялися, що повториться тридцять дев'ятий рік»

Давно заросли сліди від генеральських чобіт Розенберга, давно розвіявся прах від його злостивих намірів, а ось нащадки панів Ходкевичів таки не забувають про рідне обійстя.

Протягом десятиліть вони виношували ідею навідатися у родовідне гніздо і лише недавно втілили її у реальність. Причому, прибули поляки у Млинів, по суті, інкогніто. Приїхали за туристичною візою, зайшли у краєзнавчий музей, що розмістився в одному із маєткових будинків, оглянули виставку, а вже на завершення екскурсії одна із престарілих жінок раптом не стрималася, пустила сльозинку: «Знаєте, а в цій кімнаті до 1939 року я жила...».

– Люди добрі, чому ж ви відразу не зізналися, чому так довго не навідалися у батьківське й дідівське лоно? – закономірно закидали поляків запитаннями працівники музею, переконавшись, що це дійсно нащадки Ходкевичів.

– Чесно кажучи, ми боялися, що на вашій землі ще й досі існує радянська влада і коли ми приїдемо, то повториться чи тридцять дев'ятий, чи сімнадцятий роки.

...Нема вже радянської влади. Нема нацистського правління. Не збереглася і та первісна краса млинівського замку. Прикро, але окремі будівлі, що стоять без вікон та дверей, позбулися своїх господарів.

Господарює над усім його величність час. А на пару з ним пам'ять. Про Ходкевичів. Про Розенберга. Пам'ять світла і пам'ять чорна. Вони хоч і стоять поряд, але, без сумніву, не живуться разом ніколи. Бо первісно як замкове обійстя, так і весь Млинів, заплановувалося для одного: щоб у ньому завжди мешкало добро.

Многії літа, Млинове!

Млинів насамперед – це люди. Вони - найбільше його багатство. З-посеред інших варто назвати Степана Кузьмича, якому від цьогоорічного вересня пішов уже 105 рік. На традиційне «У чому секрет довголіття?» млинівчанин зізнається: «Знаєте, комусь важка праця, можливо, вкоротила віку, а мені, дав Бог, продовжила». Втім, робота роботою, а найбільшим своїм набутком Степан Кирилович вважає родину. Ще б пак: внуків, правнуків та праправнуків у нього – більше трьох десятків. Многії літа, Степане Кириловичу!

А заодно – многії літа славному Млинову! Нехай це довголіття у всіх поколіннях позначається величчю людського духу.

Євген ЦИМБАЛЮК.